

Anadolu'ya Yapılan Göçlerde Mutasavvıfların Etkisi

Ebru KULA¹

Öz

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu'da fetihlerin tamamlanmasının ardından Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş; sosyal, dinî ve siyasi yapı sağlam zeminlere oturtulmaya çalışılmıştır. Daha da önemlisi coğrafyanın yurt hâline dönüştürülebilmesi için Anadolu'nun kapıları halk ve zümrelere açılmıştır. Böylelikle Türkistan ve Horasan bölgesinden Anadolu'ya göç eden sanatkâr, âlim, tüccar ve çeşitli tarikatlara mensup şeyh ve derviş zümreleriyle bir kültür coğrafyası oluşturulmuştur. Bu süreçte özellikle tarikatların Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında oynadıkları rol son derece önemlidir. Beraberlerinde getirdikleri büyük göç kfilesiyile boş ve ıssız topraklara yerleşen mutasavvıflar, diğer göçmenler için de bu bölgeleri âdeta bir cazibe merkezi hâline getirmişlerdir. Kendi meşrep ve mesleklerini burarlarda icra etikleri gibi önemli stratejik noktalara kurulan zaviyelerde de hizmet etmeyi kendilerine görev bilmişler, yolculara ihtimam göstererek, ücretsiz barınma, iaşe gibi birçok ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Böylelikle bir yandan yeni meslek gruplarını oluştururken diğer yandan zengin tüccarların bu noktalardan geçmesini sağlayarak bu bölgeleri ekonomik olarak geliştirmeye çalışmışlardır. Bunlarla birlikte din, ırk, mezhep farkı gözetmeden sevgi, hoşgörü, şefkatli yaklaşımlarıyla insanların ihtiyaç duydukları bu atmosferi, dinle harmanlayan şeyh ve dervişler hem birçok insanın Müslüman olmasına vesile olmuşlar hem de huzur arayışındaki yeni göçmenler için bir alternatif oluşturmuşlardır.

Anadolu'ya göç edip yerleşen Türklerin yeni hayatlarına devam edebilmeleri, buldukları ortama uyum sağlayabilmeleri için maddi - manevi ortamı oluşturacak Ahilik teşkilatının kurulmasıyla birlikte coğrafya kültürel, dinî, askerî, sosyal açıdan canlılık kazanmıştır. Farklı meslek dallarının ortaya çıkması insanlara yeni iş imkânları sunarken, bu imkânlarla birlikte kentleşme hız kazanmıştır. Anadolu'nun kültür ve medeniyetini şekillendiren Ahilikle birlikte sosyal dayanışma, kardeşlik, ahlak, kavramları gelişirken iyi vatandaş, iyi insan modelleri toplumsal değişmeyi de beraberinde getirmiştir.

Anahtar kelimeler

Mutasavvıflar, Göç, Göçmen, Anadolu, Ahilik, Zaviye

1 Necmettin Erbakan Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ebru_kula_24@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2205-4830, DOI: <https://dx.doi.org/10.51448/tde.2021.10>

Başvuru: 5 Şubat 2021
İlk Revizyon: 3 Mart 2021
Son Revizyon: 20 Mayıs 2021

Kabul: 30 Haziran 2021
OnlineFirst: 13 Temmuz 2021

Copyright © 2021 İnsan ve Medeniyet Hareketi
<http://toplumsaldegisim.com/>
2021 3(1) 24-39

The Impact Of The Sufis On Migration To Anatolia

Ebru KULA¹

Abstract

Following the completion of conquests in Anatolia, which hosted various civilizations, the Turkish Seljuk Empire was founded, and the social, religious, and political structures were attempted to be established on solid grounds. More crucially, Anatolia's doors were opened to individuals and groups to transform the geography into a homeland. As a result of the migration of artisans, scholars, merchants, sheikhs, and dervish members of various orders from Turkistan and Khorasan regions to Anatolia, a cultural geography was formed. The role of orders in Turkification and Islamification of Anatolia is particularly important in the process. The Sufis, who settled in deserted and empty lands with the enormous migrant caravans they brought alongside them, turned these areas into attractions for other migrants as well. They saw it as their responsibility to serve in zawiya's created at significantly strategic locations since they performed their own professions there, and they tended the travelers and provided for their numerous necessities, such as free accommodation and meals. Thus, while forming new occupational groups, they attempted to economically develop these regions by allowing rich merchants to pass via these locations. Additionally, sheikhs and dervishes who melded this atmosphere with religion, with their love, tolerance, and compassionate approach, regardless of religion, race, or order, not only helped many individuals join Islam, but also created an option for migrants seeking tranquility.

The geography has gained vigor in cultural, religious, military, and social dimensions with the development of the Ahi organization, which will create the material and spiritual environment for Turks who migrated and settled in Anatolia to continue their new lives and adapt to their surroundings. Urbanization has also accelerated while the rise of different professions has provided individuals with new work opportunities. While the Ahi order established the notions of social solidarity, kinship, morality which molded Anatolia's culture and civilization, the models of good citizens and good people brought social reform alongside them.

Keywords:

Sufis, Migration, Migrant, Anatolia, Ahi, Zawiya

1 Master's Student of Necmettin Erbakan University, Department of History, ebru_kula_24@hotmail.com

Tekke ve Zaviyelerin Anadolu'nun İslamlaşmasında Rolü

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında tekke ve zaviyeler önemli hizmet görmüştür. Tekke ve zaviyelerde Anadolu gazalarına mutavvı'a sıfatıyla katılan Türkistan gönüllüleri içinde pek çok şeyh ve derviş de bulunmuştur (Çetin, 1990: s. 184). Yine Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya gelen Haçlılara karşı cihad etmek için de Doğu İslam âleminde derviş grupları gelmiştir. En kalabalık derviş göçü ise her yeri yerle yeksan eden Moğol istilasından sonra olmuştur.

Göçlerle birlikte farklı tasavvuf mekteplerine bağlı sunni veya bâtinî grupları fethedilen topraklara yerleşmişlerdir. Müridleriyle birlikte zaviyeler açmışlardır. Maverünnehr, Harezm, Horasan, Azerbaycan, Suriye'den göç eden şeyhlerin çoğunluğu Türk iken, içlerinde İran ve Arap asıllı milletler de yer almıştır. Her bir derviş ve şeyh, geldikleri coğrafyanın fikirleri etkisinde olduklarından göçle birlikte Anadolu, Kübrevilik, Sühreverdilik, Melamilik gibi farklı tasavvuf akımlarının kaynaştığı ve yeni sistemlerin ortaya çıktığı bir ülke olmuştur (Ocak, 1978: s. 254).

Zaviyelerin açılmasına sebep olan unsurlar nelerdi de coğrafyanın büyük bir bölümünde bu faaliyet yürütülmeye çalışılmıştı? Zaviyeler her şeyden önce din ve tasavvuf yayma merkezleri olmuştur. Yine dönemin medreseleri köylerin ve göçebelerin dinî ve içtimai hayatına müdahale edemediğinden dolayı bu görevi tekke ve zaviyeler üstlenmiştir. Ayrıca medreselerde uygulanan din eğitimi aydın zümreye fayda sağlamıştır. Köyde yaşayan halkın ulema ile görüşme imkânı da olmamıştır. Bütün bu boşlukları doldurmak elbette tekke ve zaviyelerdeki

mutasavvıflara düşmüştür. Ayrıca zaviyelerde ağır kelimeler ve fıkıh meseleleri yerine halkın fikri seviyesine uygun konular yayılmaya çalışılmıştır. Zaviyelerdeki ibadetler insanı doyurucu ve ayinler musiki eşliğinde olduğundan insanların ilgisini çekmiş halkın teveccühüne mazhar olmuştur (Ocak, 197: s. 267).

Belli tarikatlara mensup olan mutasavvıflar ilk fetih yıllarında Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleşmişlerdir. Beraberlerinde getirdikleri büyük göç kafillesiyle Anadolu'ya gelen dervişlerin bir kısmı şehir ve kasabalara yerleşmiş diğer bir kısmı ise uç kesimlere, Türkmenlerin yoğun bulunduğu bölgelere ve Hristiyan topraklarına yakın yerlere yerleşerek hem ıssız toprakları şenlendirmişler hem de önemli faaliyetler üstlenmişlerdir (Çetin, 1990: s. 184). Örneğin; medeniyetler yıkılırken dünya hayatı insanlar için çekilmeyen bir hâle gelir. Bunun yanında maddi felaketler içinde kalan insanoğlu manevi bakımdan da tatmin olmak ister. Huzuru kaybetmiş, boşluk içindeki kalpler kendilerini tatmin edecek, tamamlayacak başka bir dünyada huzur ve kurtuluş ararlar (Tatlıhoğlu, 2009: s. 107-108). Maddi ve manevi felaketlere uğrayan insanlar da muhtaç oldukları sükûnu, huzuru bu müesseselerde bulmuşlardır.

Şeyh ve dervişler çeşitli mıntıkalarda, kıyılarda kalmış köylerde bile tekke ve zaviyelerini açmışlar, Sünnilik çerçevesinde din ve tasavvuf alanındaki eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Geniş kitlelerin güvenini de burada kazanmışlar ve insanları kendilerine çekmişlerdir (Ocak, 1978: s. 250). Örneğin; Anadolu, Müslümanların elinde olmasına rağmen Rum ve Ermenilerin temsil ettiği Hristiyanlık da dinî hayatın içinde önemli bir yer edinmiştir. Bizans'ın asırlardır halka

uyguladığı siyaset, Hristiyanlar arasında görülen ayrılıklar, kilise ve mensuplarındaki ahlaki çöküntüler gibi problemler hem kilisenin etkisini azaltmış hem de pek çok kimseyi Hristiyanlık'a küstürmüştür. Zulüm ve adaletsizlikten bıkan insanlar dinî hisleri zayıfladığından kendilerini Bizans zulmünden kurtaracak bir arayış içinde olmuşlardır. Bundan dolayı Selçuklu sultanları, tekke mensupları ve bütün Anadolu Müslüman halkı bu toprakların Müslüman yurdu olması için faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bunların bir göstergesi olarak Türkler ve Hristiyanların yüzyıllarca ahenk içinde yan yana yaşamaları dikkat çekmektedir. Fethedilen ve İslamlaştırılmaya çalışılan Anadolu'da siyasi ve iktisadi anlayışın da ötesinde çok geniş dinî müsamaha gösterilmiştir. Bu konuda C. Cahen şu sözleriyle meseleye dikkat çekmiştir: "*Anadolu'da, gazilerin inanç ve davranışlarının, İslam dünyasının başka hiçbir yerinde karşılaşmadığımız bir dinî müsamaha ile nasıl bir arada var olabileceğini anlamak çok güçtür.*" Öyle ki Anadolu'daki küçük kasabalardaki insanların Türkleri topraklarına işgale davet etmeleri buna en açık delil olarak gösterilebilir. Yine müsamahalı tutum ve davranışlarla birlikte cihat ve İslamlaştırma anlayışı Anadolu'da büyük bir birlik ve beraberliğe zemin hazırlamıştır. Bu davranışlarla birlikte pek çok gayri - Müslim'in İslam'a girmesine vesile olunmuştur. Bunun en önemli örneğini Mevlana sergilemiştir. Mevlana'nın gösterdiği alçak gönüllülikle çoğu Hristiyan rahip Müslüman olmuştur. Yine idam mahkûmu olan Rum genç Siryânüs, idamdan Mevlana sayesinde kurtarıldığı için İslam'ı kabul etmiştir (Çetin, 1990: s. 186). Böylelikle tekke

ve zaviyelerde verilen eğitimin yanı sıra takınılan tutum, tavır ve benimsenen hoşgörü farklı din, etnisite ve kültürden birçok insanı etkilemiştir. Bu yolla toplumsal dönüşümün temelleri atılmıştır.

İlmin tahsil edildiği medreselerin ve diğer müesseselerin daha çok şehirlerde toplanmış olmasından dolayı şehir halkı daha yüksek dinî kültüre sahipken şehirlerin dışında kalan ve dinî bilgileri oldukça zayıf, ananelerine son derece bağlı Türkmenler ise daha çok Türkmen şeyh ve dervişlerin etkisinde dinî hayat sürmüşlerdir. Aslında köylerde ve göçebe muhitlerde yaşayan şeyhler samimi birer Müslüman olmalarına rağmen eski Türk geleneklerinin etkisini taşıyan "baba", "dede", "abdal" lakaplı okumamış bu zümrelerin köyleri ve kasabaları tercih etmelerinin belli sebepleri olmuştur. Özellikle ince dinî konularla uğraşacak bilgi seviyesine sahip olmamışlardır. Ayrıca şehirlerdeki şeyhler ve Sünni çevre ile anlaşamamışlardır. Bu dervişler daha çok Kalenderilik, Vefailik, Yesevilik, Haydarilik gibi tarikatlara bağlı olmuşlardır (Ocak, 1991: s. 114). Eski Türk hayatını yansıtan bu Orta Asya menşeli tarikatlara mensup şeyh ve dervişler, daha çok göçebe Türkmen topluluklarının dinî duygu ve düşüncelerine yön vermiş, millî duygularını canlandırmışlardır (Çetin, 1990: s. 164). Bu sayede Türkmenlerin gelenek ve göreneklerinde hatta ahlaki yapılarında ciddi değişiklikler olmuştur. Özellikle ahlak, kardeşlik, özgürlük, sevgi, adalet, yardımseverlik duyguları yayılmaya çalışılmıştır.

Göçebe kavimlerin iktisadi hayatlarına, hayvan ve otlak alanlara yön vermesiyle ve Anadolu topraklarında bulunan yaylak ve kışlaklarda göçmenlere yeni hayat sahaları sunmasıyla kurdukları yeni iskân sahalarında pek çok insanı buralara çekmeyi başarmışlar, insanlara

yeni yaşam alanıyla birlikte iş imkânları da sunmuşlardır.

Yine Anadolu'da zaviyeler genellikle terk edilmiş köylerde, derbent yerlerde ve devletin gerekli gördüğü yerlerde kurulmuşlardır. Hatta bunlara vakfedilen arazilerden çoğu zaman öşür ve avarız alınmamıştır. Bu gelirler ile dervişlerin buldukları yerleri şenlendirmeleri, insanları buralara çekerek köyler tesis etmeleri, köprü, cami, değirmen kurmaları istenmiştir. Örneğin hizmet etmeyi kendilerine görev atfeden dervişler, zaviyelerde ücretsiz yeme - içme, barınma, iaşe gibi hizmetleriyle birlikte yolculara büyük ihtimam göstererek hem zengin tüccar, esnaf gibi önemli sınıfların Anadolu'dan geçmesini sağlamış, bu bölgeleri ekonomik olarak geliştirmeye çalışmışlar hem de yeni meslek gruplarını oluşturmuşlardır. Böylelikle buldukları bölgelerden ekonomik, politik ve yurt edinme arzusu ile göç eden Türkmenler mutasavvıfların kurduğu tekke ve zaviyelerle Anadolu topraklarında planlı ve şuurlu bir yerleşmeye tabi tutulmuşlardır. Bu sayede Anadolu'daki Türk nüfus artarken bir taraftan da XIII. yüzyıla kadar Bizans'ın elinde bulunan Batı Anadolu toprakları etkileşimler ve faaliyetler sonucu Türkleşmiş ve İslamlaşmıştır. Sonuç olarak göçle gelen kültürel zenginliğe ve bu bölgelerin ekonomik açıdan dönüşümüne zemin hazırlanmıştır. En önemlisi yeni meslek gruplarını oluşturmuşlardır. Böylelikle sadece ekonomiyi değil toplumsal yapıyı da dönüştürmüşlerdir. Ahilik bunun en güzel örneği olmuştur.

Tekke ya da zaviyelerde derviş ve şeyhler arasında önemli bir bağlılığın bulunması da diğer mühim bir husustur. Çünkü bir şeyhin yetiştirdiği pek çok mürit

büyük saygı ve bağlılık duyduğu şeyhinden İslamlaştırma usullerini benimseyip daha yaygın İslamlaştırma faaliyeti içine girmiştir. Böylece tekkelerin etkisi ile daha hızlı faaliyet sürdürülmüş, daha çok gayri - Müslim İslam'a ısındırılmıştır. Bu sayede Anadolu'da dinî tasavvufi hayat canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Dervişlerin arasında hiç kuşkusuz bir geçim sağlamak için gelen serseri ve maceracı kimseler de bulunmuştur. Bundan dolayı zamanla bazıları devlet içerisinde ayaklanma da çıkarabilmişlerdir. Örneğin; muhtemelen Vefâiye Tarikatı'ndan olup kendisi peygamber ilan eden ve 1240'larda Baba İlyas-ı Horasan'ın Çat'daki zaviyesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kaderini değiştirecek ayaklanma baş göstermiştir. Bu ayaklanma devleti maddi ve manevi sarstığından dolayı Moğol işgalini kolaylaştırmıştır. Böylece her zaviyenin Anadolu topraklarında olumlu ya da olumsuz kendine göre mutlaka bir payı olmuştur (Ocak, 1978: s. 255).

Netice itibarıyla dervişler ve şeyhler aracılığıyla halkın birliği sağlanmış, fetih edilen topraklarda yeni otoriteye alışmaları kolaylaştırılmış ve bu zümreler vasıtasıyla devlete olan bağlılıkları sağlanmıştır. Devletin oluşturduğu iskân politikasının da en önemli çözüm aracı olmuşlardır. Ayrıca Zaviyelerin Anadolu mimari yapısını şekillendirmesi de göz ardı edilemez bir gerçektir. Anadolu'ya has kültür ile birlikte yeni bir mimari yapı da kendisini göstermiştir.

Toplumsal Değişimin Tetikleyici Unsurları

Anadolu'nun dinî ve iktisadi hayatında önemli yere sahip ve İslamlaşması'nda mühim hizmetleri olmuş dört zümre yer almıştır. Bunlar: Gâziyân-ı Rûm, Âhiyan-ı

Rûm, Bâciyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm'dur.

Türkler İslamiyet'ten önce kahraman, cesur anlamına gelen "alp" unvanını kullanırken İslamiyet ile birlikte Müslüman cengâver anlamında "gazi" lakabını kullanmaya başlamışlardır. Dinî ve askerî mahiyette olan bu teşkilata Anadolu'ya İslamiyet'i yaymaya gelen dervişlerin bir kısmının katılmaları güçlenmelerine neden olmuştur. Böylece Anadolu'nun fethi yanında İslamlaştırılması gibi dinî ideallerle tasavvuf etrafında şekillenmişlerdir. Ermeni, Gürcü, Bizans, Haçlılara karşı yapılan mücadelelerde Anadolu insanına tekke ve mescitler dışında başka faaliyet alanı açarak onları düşmanla cihat yapacak yerlere sevk etmiştir.

Bu gruplar toplumsal yapıyı öyle bir değiştirmişlerdir ki burada yaşayan insanların tabiatlarına uygun şekilde onları yeniden toplumsal formasyonun bir unsuru hâline getirmişlerdir. Söz konusu bu şeyhler tarafından cihada yönlendirilmişler ve delişmen tabiatlı, savaşçı kişilikler bir fitne sahibi olmaktan çıkarılıp, bir cihat unsuru hâline getirilmiştir (Özköse, 2003: s. 263). Bu mücahit zümreleri, Anadolu fetihlerini batıya doğru ilerletirken yeni topraklar fethederek buralarda Müslümanlar için yeni iskân yerleri oluşturmuşlar ve uçlarda gayri - Müslimlerin, Müslüman olmasını sağlamak için önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Bununla birlikte Abdalan-ı Rûm olarak zikredilen Anadolu dervişleri de tarikatlar kurarak bir kısmı şehirlere yerleşip fikirlerini yaymaya ve güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu dervişler dünyaya karşı ilgisiz, basit yaşam tarzları ile Müslüman ve Hristiyan halk arasında

dolaşmış ve pek çok tekke, zaviyeler kurarak insanları İslam'a ısındırmaya çalışmışlardır. Örneğin; Hacı Bektaş Veli, Nevşehir ve Kırşehir'de Hristiyanlarla temas içindeyken Halifesi Sarı Saltuk Rumeli'de faaliyetlerde bulunmuştur. Planlı İslamlaştırma faaliyetleriyle Kara Donlu, Barak Baba, Hoy Ata, Can Baba gibi halifelerini de Moğolları İslamlaştırmak için göndermiştir. Neticede pek çok putperest Moğol Müslüman olmuştur (Özköse, 2003: s. 265).

Ahilik ve Toplumsal Değişim

Medeniyetlerin, karşılaştıkları problemleri kendi kültürlerine ve yönetme anlayışları içerisinde, kendilerine has yöntemlerle çözmesi sosyolojik bir kuraldır. Böylece Anadolu'daki Türkler de yeni dâhil oldukları İslam'ın kurallarını esas alarak kendi tarihî tecrübelerini yeni göç ettikleri yerle uyuşturarak yeni bir sistem oluşturmuşlardır (Turan ve Gümüş, 2015: s. 600). Bu sistem Ahilik adıyla Anadolu'ya şekil vermiştir.

Ahilik'in kurucusu Ahi Evran, Türk halkının ekonomisini yükseltmek ve başkalarına el açmadan alın teriyle para kazanmanın yollarını göstermeye çalışmıştır. Örneğin; işe ilk olarak deмбаğ, ayakkabıcı ve saraç (koşum, eyer takımları yapan kimse) esnafları bir araya getirmiş, onları örgütlemiştir. Kendi şahsiyeti, becerisi, ahlakı, hakseverliği ile insanların sevgisini kazanmıştır. Bundan dolayı kurduğu teşkilatın başkanı olmuştur. Kurduğu deri işçiliği zamanla otuz iki kola ayrılmış, Anadolu'nun dışında Balkanlarda ve Kırım'da gelişmiştir. Böylece kurduğu teşkilat geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulmuştur (Çağatay, 1974: s. 94).

Anadolu'ya gelen Türkler arasında yerleşik hayata alışmış, kültürlü insan-

lar şehirlere yerleşmeyi tercih ederlerken, çoğunluğu göçebe olan Türkmenler ise geldikleri Orta Asya bozkırlarına benzediği için Anadolu'nun bozkırlarında yaşamayı, otlak ve yaylak olarak buraları kullanmayı tercih etmişlerdir. Böylelikle Orta Asya'da Türkleşme ve İslamlaşma daha hızlı gelişirken şehirlerde yavaş gelişme göstermiştir. Bundan dolayı Türkmenlerin şehirlere yerleştirilmesi gerekmiştir. Göçebelige ve köy hayatına alışmış insanların şehirlere yerleşebilmeleri ve geçimlerini sağlayabilmek için elbette iş ve meslek sahibi olmalarını gerekmektedir. Ahi Teşkilatı'nın kuruluş sebeplerinden biri de bu insanları iş ve meslek sahibi yaparak yerleşik hayata geçişlerini ve çevreye uyumlarını sağlamak olmuştur (Bayram, 1991: s. 47). Bu sayede göçmenlerin iskânları sosyal dokuya zarar verilmeden sağlanmaya çalışılmıştır. Yine farklı kültürel değerleri taşıyan, birbirlerine karşı çatışmacı tavır sergileyen grupları uzlaştırmışlar ve yerleşik hayat değerlerini benimsetmişler, Anadolu'nun sosyal nizamının korunmasını sağlamışlardır (Demirpolat ve Akça, 2004: s. 365).

Ahilikle birlikte farklı sanat dalları ortaya çıkmış ve iş olanakları artış göstermiştir. Anadolu Türkleri bu iş imkânları sayesinde göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçerek önceki yaşam tarzlarından tamamen farklı bir kültür ve medeniyete girmişlerdir. Daha sonra bir meslek öğrenmiş, kentli pratikler (barınma, dil, din, kıyafet, mekân aidiyeti vb.) edinmişlerdir. Böylece göçebelilerin toplumsal dönüşümünde son derece önemli rol üstlenmiştir.

Hepsinden önemlisi Ahilik, bünyesinde sadece Müslümanları barındırmıştır. Şöyle ki; Müslüman tekkelerine üye

olunmasına din ayrılığı engel olmuştur. Bu nedenden dolayı ihvanlar arasında gayri Müslimler olmamıştır. Bu da toplumsal hayatın kodları açısından İslam ile ayrılmaz bir bütünlüğünün olduğunu göstermektedir. Bunu Ahilik'in ilkelerinde açıkça görmek mümkündür. Örneğin; zina yapmak, iftira etmek, münaflık yapmak, gururlanmak, kadınlara şehvetle bakmak vb. hususların Ahi'yi Ahilik'ten çıkaracağı ve cehennemlik yapacağı yazılı olarak belirtilmiştir (Tekin, 2006: s. 231). Çok geniş kültür ve dinamiklerden beslenen Ahilik'in ana karakterini dinden aldığı açıkça görülmektedir. "Bu karakteri, fütüvvet geleneği formüle edilirken aynı zamanda her esnaf grubunun semavi dinlerin peygamberlerinden birini kurucu olarak nitelemeleri, esnaf içinde birçok hususun dinî nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Mesela çarşıların duayla açılıp kapanması gibi birçok törenleri ile esnaf grubunun başkanına dinî nitelikli bir isim olan "şeyh" kelimesinin verilmesi bu şekildedir" (Tekin, 2006: s. 230).

Ahilik, İslam ile ayrılmaz bir bütünlüğü olan teşkilat olmasıyla birlikte diğer bir dinamiğini örf, âdet ve gelenekler oluşturmuştur. Örnek olarak; Anadolu'nun geleneklerinde yaygın olan misafirperverlik, yiğitlik, cömertlik Ahi teşkilatı ile kurumsallaşmış ve zaviyelerde somut bir örnek hâline gelmiştir. Bu gelenekler nesilden nesile aktarıldığından devamlılığı sağlanan toplumsal bilinç hâline gelmiştir (Tekin, 2006: s. 232).

Günümüzde olduğu gibi o dönemde de gençler, delikanlılıklarından veyahut da gençlik enerjilerinden dolayı toplumda hoş karşılanmayan ya da toplumu tehdit edecek zararlı uğraşların peşine düşme potansiyelini taşımışlardır. Ahi-

lik, gençlerin bu enerjilerini yapıcı ve üretici kılmaya çalışmıştır. Örneğin; İslam ile güçlendirilmiş sosyal etik kuralları gençlere benimsetilirken, dinî ve millî geleneklerine bağlı, kötü ahlaktan uzak toplumla uyumlu, sorumluluk sahibi, başıbozukluktan uzak kişiler yetiştirilmeye çalışılmıştır (Demirpolat ve Akça, 2004: s. 367). Toplumsal baskı ve oto-kontrol böylece gençlerin kendilerine yeterliliklerini sağlamış ve topluma şahsiyetli bireyler yetiştirilmiştir.

Ahi birliklerinde "orta sandık" olarak adlandırılan yardımlaşma sandığı vasıtasıyla kişilere sosyal güvenlik ortamı da sağlanmıştır. Böylece topluluk duygusu ve aidiyetini güçlendirerek paylaşma ve birlikte yaşama tecrübesini kazanmalarına zemin hazırlamıştır. Yine; kişiye ölüm, doğal afet hâllerinde dayanışmayla maddi ve manevi destekte bulunmuş ve hem kişinin hem de toplumun refah düzeyine katkı sağlanmıştır. Kısaca sosyal hizmet görevini üstlenmiştir (Gülerman, 1993: s. 7-11).

Çağımızda müşteriye daha fazla tüketim yaptırma isteği varken Ahilik'te sadece ihtiyacı kadar tüketmek, ihtiyaç fazlasını başkalarıyla paylaşma duygusu kişilere aşılana çalışılmıştır. Pazarlarda da rekabet anlayışı oluşturulmamıştır. Esnaf arasında kalite üzerine rekabet anlayışı oluşturulmuştur. Satın aldığı üründe aldatılan müşteri günümüzdeki tüketici haklarını koruyan kuruluşlar gibi Ahilik'e şikâyet hakkı elde etmiştir (Durak ve Yücel, 2010: s. 158). Böylece hem üretim - tüketim dengesi oluşturulmuş hem de meslekteki doğruluk, dürüstlük insanların benliklerine işlemiştir. Daha da önemlisi üretici - tüketici, devlet - millet, emek ile sermayenin barışık olduğu bir iş ortamı oluşturulmuş-

tur. Bu da güçlü bir ekonomik yapıyı ve toplumsal bütünlüğü sağlamıştır (Durak ve Yücel, 2010: Sonuç).

Ahilik; işsizlik, adaletsizlik, fakirlik gibi mücadelelerle uğraşırken yeri geldiğinde yönetimi üstlenip otorite boşluklarını doldurmuşlardır. Anarşi ve kavgaların önüne geçilmiş, iç ve dış güvenlik sağlanmıştır. Bundan dolayı ahilikte gençlere atıcılık, binicilik, kılıç kullanma askerî eğitim de verilmiştir (Arslan, 2015: s. 269).

Ahiler, askerî karaktere de sahip olmuşlardır. İslamlaştırma faaliyetlerinde aktif rol oynamak için fetihlere katılmışlardır. Özellikle istihbaratta önemli hizmetleri olmuştur. Örneğin; ordunun ihtiyaç duyduğu malzemeleri temin etmiş, sefer yolu üzerindeki önemli noktaları ordu gelmeden önce ele geçirmişlerdir. Bu sebeple fetihden önce halkın gönlünü kazanarak ordunun gelişine zemin hazırlamışlardır (Soykut, 1971: s. 131). Böylelikle fetihleri kolaylaştırmışlar ve toprakların hızlıca genişlemesini sağlamışlardır. Göçün önünün açıldığı yerde toplumsal değişime de kapı aralanmıştır.

Ahilik, insanı bütünüyle ele almış, her yönden eğitip geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle kültürel alanda eğitim ocağı olarak tanımlanmışlardır. Okur - yazar olmayanların Ahi olamayacağı görüşünden dolayı zaviyelerinde yamak ve çırakların eğitim almalarına önem göstermişlerdir. Örneğin; okur - yazarlıkla birlikte dinî, ilmî, edebî bilgiler, Kur'an-ı Kerim okuma, Türkçe ve Arapça dil eğitimleri verilmiştir (Ekinci, 1990: s. 37).

Yine zaviyelerdeki eğitimler sayesinde, toplumda okuma geleneğini başlatmışlardır. Örneğin; misafirhanelerde, kışlalarda, dergâhlarda, kervansaraylar-

da sesli olarak Siyer-i Nebi, Hamzaname, Battalname, Fütüvvetname gibi eserler okunmuştur. Daha kültürlü toplumlar da ise bunlarla birlikte divanlar, mesneviler, cihadiyeler, hamseler okunmuştur (Ekinci ve İkiz, 1993: s. 12). Bu faaliyetlerden dolayı toplumda bir kültür birliği ve okuma bilinci oluşturulmuştur.

Ahiler, buldukları bölgelerde zaviyelerle birlikte mescit ve camiler de yaptırmışlardır. Bu sayede mahalle sayısındaki artış şehirleşmeyi hızlandırmıştır. Medreseler de kurduklarını kendi Ahilik sistemleri ve kuralları dışında eğitim olanağı da sağlamayı ihmal etmemişlerdir (Cunbur, 1982: s. 35).

Ahilik; çalışmaya, ibadete, dürüstlüğe ve ahlaka büyük bir önem vermiştir. Ahilik'e göre ahlak var ise kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi, özgürlük, adalet vardır ve bunlarla birlikte dirlik ve düzen de olmuştur. Yardımseverlik, yiğitlik, duygularını da yaymaya çalışmışlardır. Yemek adabından, bütün hâl ve davranışlara kadar insan yaşantısı Ahi Fütüvvetnâmelerinde belli kurallara dahi bağlanmıştır (Çeker, 2008: s. 64). Böylelikle teşkilat içerisinde, yaşantılarının büyük bir bölümünün geçtiği zaviyelerde, iş ilişkilerinde ahlak ve görgü kuralları sanatkârların kişilik kazanmalarına yardımcı olmuştur. Dışarıda bu tür ahlaki kuralları benimseyen insanlar evlerine ve diğer buldukları ortamlara bu ahlaki prensibi taşımışlardır.

Yine Ahilik'te ustalar yanlarında çalıştırdıkları insanların sorumlu olduklarından dolayı bazı durumlarda çırakların işledikleri suçlardan dolayı ustalarına ceza verilmiştir. Ayrıca çalışanların olumsuz hareketlerinden ve kötü huylarından yalnızca ustası değil,

kademeli olarak bütün esnaf mesul olmuştur. Böylece etkin bir oto - kontrol sağlanmıştır. (Köksal, 2008: s. 136). Bir başka örnek olarak toplumda kurallara aykırı davranışlarda bulunanlar olursa da yaptırım uygulanmıştır. Örneğin; "Mudurnu'da davranış ve konuşmalarıyla halkın huzurunu bozan devir zümresinden bazı kimseleri terbiye ta'zir etmek için belde ayanından 19 kişi bir araya gelerek bu tür kişileri ikaz etmek ve ikazlarında muvaffak olamazlarsa ilgililere haber vermek üzere taahhütte bulunmuşlardır (Çeker, 2008: s. 228). Bu sayede insanlardaki yanlış davranış ve hareketlerin ortadan kaldırılması ve insanların topluma kazandırılması da sağlanmıştır. En önemlisi ahlaki değerleri yüksek bir toplum yapısına doğru gidilmiştir.

O dönem Türk insanı, Ahi kültür ve ahlakıyla yetiştiğinden, değişen ve kötüleşen ahlakla, çevrenin olumsuzlukları en az düzeye indirildiğinden dolayı rahat bir yaşam sürmüştür. Bu rahat, ahlaklı ve yaşam standartları yüksek coğrafya da insanları cezbetmiştir elbette. Toplumda dürüst, namuslu, üretken vatandaşlar yetişmiştir. Yine kalbi, eli, sofrası açık kimseler yaşadıkları toplumda insanların gönüllerine kolayca girebilmişlerdir. Toplumsal bir dönüşümle ahlaki seviyesi yüksek Anadolu toplumu ortaya çıkmıştır.

Ahilikle birlikte o döneme kadar iş hayatının içinde olmayan Anadolu kadına da meslek sahibi olmuştur. Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı'nın liderliğini yaptığı ve el sanatlarıyla uğraşan kadınların bir araya gelerek kurdukları kadın sanatkârlar teşkilatı olarak nitelendirilebilecek Bacıyân- Rum, kadını iş hayatına kazandırmıştır. Örneğin; Bacılar, ilk

başta Fatma Bacı ile birlikte dericilerin işlediği derilerden çıkan yünlerden halı ve kilim dokumuşlar, giysi üretiminde kullanmışlardır. Yine Evhadu'd-din-i Kirmâni Menâkıbnamesi'nde, Kayseri'deki Kirmâni'nin müritlerinin İstanbul'a ve Hıristiyan beldelere halı ve kumaş ihraç ettikleri bildirilmiştir (Bayram, 1994: s.52). Böylece kadının iş hayatına dâhil olmasıyla aile ve toplum yapısı değişmiş, Anadolu'nun ekonomisi şekillenmeye başlamıştır. Bütün bunlar toplumsal kalkınmayı da beraberinde getirmiştir.

Sonuç

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında mutasavvıflar ve kurdukları tekke - zaviyelerin önemli rolü olmuştur. Anadolu'nun muhtelif yerlerine kurulan bu müesseseler ıssız toprakların şenlenmesini sağlayarak insanlara yeni yaşam alanları sunmuştur. Uygulanan ücretsiz yeme - içme - barınmayla birlikte kendilerine yurt arayan göçmenlere barınma vazifesi gören bu yapılarda hoşgörüyle İslam tebliğleri de yapılmıştır.

Göçlerle canlılık kazanan Anadolu, özellikle Moğol zulmünden kaçarak bu topraklara sığınan esnaf, sanatkâr, tüccarlar eliyle şekillenen Ahilik teşkilatıyla birlikte göç almaya devam eden çekici bir coğrafya hâline gelmiştir.

Bünyesinde sadece Müslümanları barındıran Ahilikle birlikte toplumsal hayat İslam ve Türk halkının gelenek - görenekleriyle örtüşecek biçimde şekillenmiştir. İslami - tasavvufi düşünce ve yaşayış tarzı Anadolu'nun her yerinde geçerliliğini korumayı da başarabilmiştir.

Ahilik, mesleklerin birleşmesiyle yeni meslek dallarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple göçle gelmiş

insanlara rızık kapısı açarken buldukları bölgelere aidiyetlerini de sağlamayı başarmış bir teşkilat olmuştur. Özellikle göçebe Türkmenlere hayatlarını idame ettirecek yer ve iş olanakları sunarak onların yerleşik hayata geçişlerini ve çevreye uyumlarını sağlamışlardır. Böylelikle sosyal dokuya zarar verilmeden düzenli iskân politikası oluşturulmuştur.

Ahilik, sadece meslek kurumu olarak görev ifa etmemiş aynı zamanda insanı bütünüyle almıştır. Nizamı sağlamaya çalıştığı oto - kontrolle toplumda adalet, dürüstlük, hoşgörü, dayanışma, kardeşlik vb. ilkeleriyle insanı merkez alan toplumsal bir değişim sağlamıştır. Böylelikle ahlaki değerleri yüksek bir toplum yapısı oluşmuştur. Askerî karaktere de sahip olan Ahiler, fetihleri kolaylaştırdıkları gibi toprakların genişlemesini de sağlamışlardır.

Kaynakça

Arslan, Hüseyin, "Ahi Teşkilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 49, Kırgızistan 2015.

Bayram, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991.

Tasavvufi Düşüncenin Esasları, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.

Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm Anadolu Bacıları Teşkilâtı, Konya 1994.

Cunbur, Müjgan, "Ahilerin Kurduğu Yerleşim Merkezleri", *Türk Kültür Dergisi*, Ankara 1982.

Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları., Ankara 1974.

Çeker, Semih, "Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya 2008.

Çetin, Osman, *Anadoluda İslâmiyetin Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1990.

Demirpolat, Anzavur-Gürsoy Akça, “Ahilik ve Türk-Sosyo Kültürel Hayatına Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, S. 15, Konya 2004.

Durak, İbrahim- Atilla Yücel, “Ahilik'in Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XV\ 2, Isparta 2010.

Ekinci, Yusuf, *Ahilik Ve Mesleki Eğitimi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1990.

Ekinci, Yusuf- M. Lütfi İkiz, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Gülerman, Adnan-Sevda Taştekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Köksal, M. Fatih, *Ahi Evren ve Ahilik*, Kırşehir 2008.

Ocak, Ahmet Yaşar, “Zaviyeler: Dinî, Sosyal, Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, XII, Ankara 1978.

Anadolu, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 114.

Özköse, Kadir, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/1, Sivas 2003.

Soykut, Refik, *Orta Yol Ahilik*, Güven Matbaacılık T.A.Ş., Ankara 1971.

Tatlılıoğlu, Durmuş, “Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX/4, Samsun 2009.

Tekin, Mustafa, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, Konya 2006.

Turan, Abdullah, Gümüş, Kudret Safa, “Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII/41, Samsun 2015.